

Η Βυζαντινή μουσική ως «τέχνη μελουργός και τέχνη θεραπευτική»

● Του Δρα Στυλιανού Γερασίμου
Θεολόγου – Μουσικού

Η Βυζαντινή Μουσική αποτελεί τέχνη προσευχής, τέχνη πνευματική, αφού αποτελεί συστατικό της λατρείας της Εκκλησίας, άρα και πνευματικό γεγονός της ζωής του Χριστιανού, γιατί με αυτήν την τέχνη δοξολογεί τον Θεό.

Με αφορμή την έναρξη του Τριωδίου καλόν είναι να τονίσουμε τη σπουδαιότητα της Βυζαντινής Μουσικής, ως μέσου θεραπείας του ανθρώπου από καταστάσεις, οι οποίες την περίοδο του Τριωδίου αποτελούν έθιμα, αλλά ταυτόχρονα επιβαρύνουν πνευματικά τον άνθρωπο. Έθιμο αποτελεί και το “Καρναβάλι”, όπου ο άνθρωπος αφήνει τον εαυτό του ελεύθερο στις επιρροές της διασκεδάσης και του ξεφαντώματος των ημερών, θεωρώντας ότι τα τραγούδια και η μουσική θα τον βοηθήσουν να καθαρίσει την ψυχή του από προβληματικές καταστάσεις, οι οποίες τον δεσμεύουν.

Καί, για να γίνω σαφής, δεν αναφέρομαι στην παραδοσιακή μουσική, που αποτελεί τμήμα της λατρείας, αφού μετά από κάθε γιορτή εκκλησιαστική ακολουθεί το πανηγύρι με παραδοσιακά τραγούδια και παραδοσιακούς χορούς, που εκφράζουν τη λαϊκή ευσέβεια, αλλά αναφέρομαι σε τραγούδια και χορούς, που αποπροσανατολίζουν τον άνθρωπο από την πραγματική του σχέση με την Εκκλησία και τον πολιτισμό.

Το θέμα αυτό το θίγει χαρακτηριστικά ο Μέγας Βασίλειος στην ομιλία του προς τους νέους λέγο-

Ψηφιδωτό από την Ιερά Μονή Κύκκου

ντας: “Το καθάρισμα όμως της ψυχής... είναι η περιφρόνηση των ηδονών, που προέρχονται από τις αισθήσεις... Διότι είναι φυσικό από το είδος αυτό της μουσικής (της διεφθαρμένης μελωδίας) να γεννώνται πάθη που υποδουλώνουν και εξευτελίζουν την ψυχή. Αλλά εμείς πρέπει να επιδιώκουμε την άλλη, που είναι ανώτερη και που οδηγεί ψηλότερα. Αυτή χρησιμοποίησε ο Δαβίδ, ο ποιητής των ιερών ψαλμών, και θεράπευσε, όπως λένε, τον βασιλέα από τη μανία της μελαγχολίας. Λέγεται δε ότι και ο Πυθαγόρας, όταν συνάντησε παρέα μεθυσμένων, παρήγγειλε στον οργανοπαίκτη, που ήταν αρχηγός της διασκεδάσεως, να αλλάξει την αρμονία και να παίξει σε αυτούς το δωρικό μέλος. Εκείνοι δε, τόσο ήλθαν στα σύγκαλά τους από το μέλος, ώστε επέταξαν τα στεφάνια και, ντροπιασμένοι, γύρισαν στα σπίτια τους. Άλλοι δε με την αύληση γίνονται έξαλλοι από ενθουσιασμό και εξεγείρονται σε βακχική μανία. Τόσο πολύ διαφέρει το να χορτάσει κανείς από καλή ή κακή μελωδία!”¹ Με το παραπάνω απόσπασμα ο Μέγας Βασίλειος τονίζει την αξία της Βυζαντινής Μουσικής, θεωρώντας την, ως το

¹ Βασιλείου του Μεγάλου, Ομιλία προς τους νέους όπως αν έξ ελληνικών ώφελοιντο λόγων, ΕΠΕ εκδ. Μερετάκη, σελ. 347-348.

μέσον καθαρισμού και θεραπείας της ψυχής του ανθρώπου. Αυτή η μουσική, την οποία και ο Δαβίδ έψαλλε, ηρεμεί τον άνθρωπο, και τον οδηγεί στη φυσική του κατάσταση, που δεν είναι άλλη από τη σχέση του με τον Θεό.

Η άποψη του Μεγάλου Βασιλείου για την ψυχοπαιδαγωγική και θεραπευτική αξία της στηρίζεται στο γεγονός ότι ο κάθε ήχος της Βυζαντινής Μουσικής έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και επιδράσεις στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου. Κάθε ήχος δημιουργεί διαφορετικά αισθήματα στον άνθρωπο· άλλοτε δοξολογίας, άλλοτε χαρμολύπης, άλλοτε κατανύξεως, άλλοτε ικεσίας, άλλοτε πένθους. Με αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος επικοινωνεί υγιώς με τον Θεό, αφού η προσευχή δεν είναι μηχανική κατάσταση, αλλά εκφράζεται ποικιλοτρόπως. Και αυτή η ποικιλία των αισθημάτων, που δημιουργεί η Βυζαντινή Μουσική, ουσιαστικά εξασφαλίζει την ψυχική του γαλήνη, άρα και την κάθαρσή του.

Ο πρώτος ήχος δημιουργεί στον άνθρωπο αίσθημα δοξολογίας. Είναι ο ήχος, που καθορίζει τη μουσική ως τέχνη, αφού, όπως και ο Δαμασκηνός λέει: “Πρωτεία νίκης πανταχού πάντων ἔχεις”. Ο πρώτος ήχος αυξάνει στον άνθρωπο την ελπίδα για τη σωτηρία του, αφού του δημιουργεί αίσθημα εγρήγορσης και κατανύξεως.

Ο δεύτερος ήχος δημιουργεί στον άνθρωπο αίσθημα ευχαριστίας, αφού: “Τὸ σὸν μελιχρὸν καὶ γλυκύτατον μέλος ὁστᾶ παίνει καρδίας τ' ἐνηδύνει”. Ακούγοντας αυτόν τον ήχο ο άνθρωπος, καθίσταται πρᾶος και ήρεμος, γεγονός που αποτελεί βασικό στοιχείο υγιούς επικοινωνίας του με τον Θεό, αλλά και με την κτίση.

Ο τρίτος ήχος χαρακτηρίζεται ως: “Ακομπος, απλούς, ανδρικός”. Γι' αυτό δημιουργεί στον άνθρωπο μιαν ανεκλάλητη χαρά και μια μυστική ελπίδα. Είναι ήχος εμβατηριακός.

Ο τέταρτος ήχος είναι “πανηγυριστής και χορευτής”. Η μουσικότητά του δημιουργεί στον άνθρωπο αίσθημα πανηγυρισμού. Και δεν είναι τυχαίο ότι σε δυο μεγάλες γιορτινές μέρες του εκκλη-

σιαστικού έτους, του Σταυρού και την Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως, ημέρες καθαρά γιορτινές, σταυροαναστάσιμες, η δοξολογία ψάλλεται σε ήχο τέταρτο. Την ημέρα του Ευαγγελισμού και των Εισοδίων της Θεοτόκου η ενάτη ωδή ψάλλεται σε ήχο τέταρτο.

Ο πλάγιος πρώτος χαρακτηρίζεται ως “θρηνώδός” ήχος. Δημιουργεί στον άνθρωπο το χαροποιό πένθος και ένα αίσθημα ικεσίας στον Θεό. Ακούγοντας ο άνθρωπος αυτόν τον ήχο, αισθάνεται έντονα στην καρδιά του το αίσθημα της χαρμολύπης, αλλά και της προσωπικής αναστάσεως. Γι' αυτό, όχι μόνον το “Χριστός ανέστη”, αλλά και όλα τα αναστάσιμα της Κυριακής του Πάσχα ψάλλονται σε πλάγιο πρώτο, για να τονίσουν τη μετάβαση από τον Σταυρό στην Ανάσταση, από το πένθος στη χαρά.

Ο πλάγιος δεύτερος “τὰς ἡδονὰς διπλοσυνθέτους φέρει”. Αυτός ο ήχος χαρακτηρίζεται από τη γλυκύτητα της ελπίδος. Είναι ήχος μυσταγωγικός.

Δημιουργεί στον άνθρωπο το αίσθημα της αγάπης για τον Θεό. Είναι ήχος, που ταπεινώνει και γλυκαίνει την καρδιά και αναγεννά πνευματικά τον άνθρωπο.

Ο βαρύς ήχος είναι απλός. Τα διατονικά του διαστήματα τον καθορίζουν ως “βαρύ”. Δημιουργεί στον άνθρωπο αγωνιστική διάθεση για την πνευματική του

πορεία. Γι' αυτό και ο Δαμασκηνός τον χαρακτηρίζει “Ὀπλιτικῆς φάλαγγος οἰκεῖον μέλος”.

Ο πλάγιος τέταρτος είναι και αυτός πανηγυρικός και εμβατηριακός ήχος.

Παρατηρούμε, λοιπόν, τον σωτηριολογικό χαρακτήρα της εκκλησιαστικής τέχνης, που ονομάζεται Βυζαντινή Μουσική. Αυτή η μουσική καλύπτει όλες τις πτυχές της ζωής του ανθρώπου. Και φυσικά αυτός είναι ο πλούτος της εκκλησιαστικής τέχνης, η οποία έχει πάντα ως κύριο στόχο να αναγεννά και να ξεκουράζει τον άνθρωπο. Αυτήν την κληρονομιά μας χάρισε ο Θεός, για να γεμίσει η καρδιά μας, να νιώθουμε ασφάλεια και να μην καταφεύγουμε σε άλλα είδη μουσικής τέχνης, που θα μας οδηγήσουν σε καταστάσεις πνευματικής διαφθοράς. ■

